

Balaguer evocat: *Crònica d'una vetlla* de Teresa Pàmies

LLIBRES / NARRATIVA / 16 JULIOL, 2019



É s impossible no comprar un llibre que té una foto de Balaguer a la portada, encara que el subtítol, massa impetuós, ens parli d'una «efervescent» (?) i «apassionada» (??) «ciutat» (???). El títol, en canvi, no enganya i a *Crònica d'una vetlla* (1976) Teresa Pàmies proposava ben bé això: una crònica, barreja de memòries i document sobre Balaguer abans de la Guerra Civil. Surten places, carrers, racons, gent i nissagues que conec o que em sonen. Si el llibre hagués parlat de Cardedeu o d'Amposta, crec que no me l'hauria comprat ni llegit.¹

«No puc baixar

Pàmies dibuixa el Balaguer de l'època com la típica *città partita* entre el bloc de dretes i el d'esquerres, el beatum —blanc convidador dels sarcasmes de Pàmies, senyores amb bigoti incloses— i els estarrabaldats —començant pel seu propi pare, representant d'una ínclita nissaga balaguerina d'inconformistes: «afrontaments pacífics entre mantellines i corbates vermelles, creus penjades als colls i falçs i martells a les solapes», «així ens fèiem la guerra civil a Balaguer». Però un dia

«va córrer la sang pel Mercadal. Foren els forasters els atacants. En fou un balaguerí la víctima. Tenia vint anys. Es deia Marian Pujol Pàmies, un cosí germà meu. El van matar uns forasters que anaren en pelegrinatge al temple del Sant Crist. Duien boina vermella i penons amb el Sagrat Cor de Jesús. Duien també uns bastons per a fer excursionisme. Era diumenge. La plaça del Mercadal era plena de gent jove discutidora i exaltada. Els forasters es van posar a cantar: *Corazón santo, tú reinarás*, i els joves balaguerins van contestar amb la *Internacional*. Un dels forasters va treure un estilet del bastó i el va clavar al cor del meu cosí Marian. El va encertar. No va dir ni piu. Va caure recolzat al braç del meu pare, germà de la seva mare. La sang brollava calenta i abundant, com si el fadrí fos un doll de sang. Jo penso que aquell dia va començar la guerra civil espanyola.»

L'estil, poc mirat, no desvirtua l'episodi sinó que, al contrari, li dona un aire de rondalla o d'història de família. Comença amb un carlí que en realitat és un malvat del Tintín, amagant una arma de tall en un bastó d'excursionista, i acaba amb una víctima sacrificial muda i una sangada de por, com ho hauria pintat un seguidor de l'historicisme acadèmic del XIX: el cosí mort en un toll de sang, el carlí d'esquena que embeina l'arma-bastó, els arcs de la plaça fent de marc, una mica boirosos. A la crònica d'aquesta vetlla intranquilla, amenaçada, hi abunden els detalls de bon recordar: els nens que corren a veure incendis, les lluites a favor i en contra, per qüestions morals, dels banys al riu, un ric que se'n va a la URSS i en torna entusiasmat, les dames republicanes que llegeixen Galdós, prenen vermut el diumenge i van a missa de sis perquè no les vegin, d'altres, «rates de sagristia que, abans, anaven pel carrer amb els ulls baixos i amb prou feines alçaven la veu» que esdevenen «de sobte unes marmanyeres, cridant per les cantonades, insultant els treballadors amb un lèxic de carreter». Hi ha un moment que diu que els qui no van viure aquells anys no es poden imaginar «una propaganda tan irracional com la que feien les dretes catòliques». No? A l'època d'intoxicadors, d'incendiàries, d'histèrics de dretes? I tant que podem!

Pàmies s'acosta al Balaguer de la seva infantesa, i és normal, des de la política i des del món dels partits, el posicionament vist enrere com un homenatge a la lluita del pare i una continuació. Tot plegat, una nostàlgia comunista rural, de lluita menuda i èpica, una mica com la de Bertolucci dos anys més tard a *Novecento* (1976), però sense la part escabrosa. Un article, una lluita interna, un conflicte entre rosega-altars i menjacapellans hi són més importants que no allò que ara potser hauríem preferit rescatar d'aquell Balaguer perdut, una història, un acudit, una paraula. El text es deixa gratar, però, i també en traiem el que hi buscàvem: política i anècdota s'hi trenen. Ve a fer una conferència una mestra famosa i gran activista, la Dolors Piera, «alta, prima, rossa» i ella queda

«arrupida entre els porxos de can Golet amb les flors a la mà. Després, enmig d'un guirigall aterridor, el pare em va cridar i va dir a la Dolors Piera: “Aquí la tens la xiqueta;² no sé pas què en fotrem”. I la Piera em va fer un petó a la galta. I jo li vaig donar les flors. I no vaig tenir esma ni d'obrir la boca. No s'obliden aquestes coses. Me n'ha quedat el record d'una humiliació. [...] Em va semblar, dic, que el meu vestit de seda color verd poma que m'havia fet la mare dos anys enrera em quedava estret i curt, m'estrenyia el pit i m'encongia.»

Seria massa bo, si tot el llibre es mantingués així. Hi ha de tot: un aire d'època, la ferida encara oberta de la humiliació i de la solemnitat malmesa, l'inesborrable episodi de vergonya infantil, dues feminitats —el petó de la dona feta a l'adolescent a mig fer—, la

sornegueria del pare català antisentimental —«no sé pas què en fotrem» aquí volia dir «mira quina filla més eixerida que tinc»—, una mica de Rodoreda —«el meu vestit de seda color verd poma»—, una mica de festa major. I en trobem uns quants més, d'episodis com aquest. El pare que els fa recitar poemes comunistes i «del Maiakovski» pel damunt de les taules dels bars. La xerrada d'un senyor que «ens havíem acostumat a veure darrera el taulell de la seva merceria escollint botons i mesurant vetes o remenant “puntilles” dels calaixos de cartó», però que «vet aquí que en les hores mortes llegia Karl Marx». La no-trobada amb la millor amiga d'infància i adolescència, la Maria Montardit; els estalinistes li van matar el germà, metge, marxista, «guapíssim» i que «s'explicava com els àngels», del POUM, durant la guerra, i el 1958, quan Pàmies torna a Balaguer després de vint anys d'exili, va a la botiga de casa seva, pregunta a una velleja dependentia per ella —«Sóc la Tereseta»:

«Jo em creia que preguntaria: “Quina Tereseta?”, però va cridar: “Maria”, i del pis estant contestà la veu de la meua amiga: “Què hi ha?” Jo tenia un nus a la gola i una boca seca, seca com un sarment, i encara recordo la por que vaig sentir de sobte que la Maria baixés aquella escala de cargol que, de petites, era una joquina més. La velleja afegí: “Hi ha la filla del Ràpid”, com si no haguessin passat vint anys, com si no hi hagués hagut aquella guerra, com tantes vegades que hi havia anat a jugar amb les nines de la Montardit, amb les joguines dels seus Reis, les casetes amb menjador i cambra, les capses amb fils de colors, tisores i canemàs, els parxissos i els diàbolos... Jo esperava esglaiada les passes de la Maria Montardit. La velleja ni em mirava, no preguntava res; vaig adonar-me que era gairebé cega. M'havia reconegut la veu? La Maria Montardit va trigar segles a contestar: “No puc baixar”».

Un «no puc baixar», refús fet de por o de rancor?, que ressona per les escales on havien jugat de petites, després d'una espera agònica que Pàmies allarga amb bon instint d'escriptora, omplint de joguines aquests segles que la Maria Montardit triga a contestar, arribant al límit de la paciència ja amb «els parxissos i els diàbolos». Una veu del passat, de culpes i expiacions sepultades, frustra el retrobament i resumeix moltes i moltes pàgines de post-memòria i de no sé què més en un sol «no, no puc».

Un Homais de Balaguer

Però *Crònica de la vetlla té*, a més de la narradora i la família i els revolucionaris, un altre personatge, discret, a l'ombra, gairebé sempre referit a través de notes de premsa encomiàstiques, potser pagades, que Pàmies dosifica amb molt d'humor. És el fill del notari, un jove d'ordre, i en parla una «petita obra d'art en el gènere» a la publicació «Pla i Muntanya»:

«L'amic advocat senyor Porcioles torna a ésser a Balaguer, no sabem si per gaires dies, però l'hem trobat pel carrer d'Avall fent companyia a gentils damiselles i no s'ha pogut distreure».

Entre les gentils damiselles hi havia «la senyoreta Lola Sangenis, filla d'un principal terratinent amb la qual festejava el senyor Porcioles», que, d'altra banda, «no era fill de Balaguer. Hi vivia el seu pare, notari molt respectat a la ciutat però nascut a la província de Girona.»³ Porcioles apareix passejant, festejant, presentant-se a les oposicions, estudiant-

hi, guanyant-les, militant a la Lliga, redactant un projecte de constitució, preparant el «contratac burgès». I, en un salt cap al futur, en el capítol central del llibre «Hi havia el Segre...», delícia pastoral, el trobem acomplert, celebrat i triomfant. Ha instal·lat a Balaguer una fàbrica de pasta de paper, la INPACSA,⁴ que asseca i empudega el riu.

«En aquells temps, però, “el nostre jove amic”, com deia “Pla i Muntanya”, anava a passejar amb la Lolita Sangenís per la vora del Segre, que llavors sí que era un riu, amb una bultra farcida de lliris. [...] Passejar a la vora del Segre al captard era un ritu obligat per als enamorats. La Sangenís i en Porcioles feien molt bona parella. Tots dos eren alts i ben plantats. Tots dos eren joves i traspuaven salut a carretades. [...] Recordo aquella parella d’enamorats mirant, encisats, les encantadores i cristallines aigües del Segre. El nostre Segre. Aigües avui empudegades. Empudegades pels negocis del senyor Josep-Maria de Porcioles i altres negocis d’altres senyors.»

Veiem el salt del jove enamorat al burgès reconegut, un dels deu més rics d’Espanya, ens explica, que contamina l’antic riu dels seus amors, qui sap si com una venjança, com qui extermina els poemetes de joventut. I després la premsa local que el saludava amb aquelles maneres tan del XIX i que fa venir encara més ganes de comparar-lo amb el farmacèutic de *Madame Bovary*:

«Algú l’ha de pagar, la factura del progrés. De pasta de paper, se’n necessita, i, a més, obrir fàbriques a la comarca és fer pàtria [...].»

«[...] comme il était partisan du progrès, il conçut cette idée patriotique que Yonville, pour se mettre au niveau, devait avoir des opérations de stréphopodie.»

Per sort, a diferència del pobre Hippolyte, que l’operació del peu el deixa tocat per sempre, el Segre no, s’ha recuperat i fa bona cara. Com quan l’herbassar conquereix una edificació humana, tancada la INPACSA i deixats enrere els anys quan baixava merda, que no he arribat a veure, avui les aigües del Segre en aquest tram són més *marrones* que «cristallines», però és una marronor salutífera, o així ho volem creure: hi ha molt de verd i d’alga, fa olor de peix, la mosquitada s’hi esplaia i, com als anys de vetlla, en una remuntada tèrbola del riu del temps, t’hi pots banyar, concretament remullar els baixos, que un lloc prou fondo per nedar ja l’has de conèixer i anar a buscar.

1. Un apunt temerari: ¿potser la importància que tingui el lloc en l’apreciació d’un autor a’udaria a destriar els famosos «escriptors de nivell europeu» que la literatura catalana es busca palpant-se amb la fúria d’haver perdut la cartera? A un lector alemany Catalunya pot no fer-li ni fred ni calor, admetem-ho a contracor, i alhora gaudir amb Rodoreda o Calders. No estimem la literatura russa del XIX gràcies a les realitats del lloc i del temps, que sovint són una cosa marciana de no dir, sinó més aviat a pesar d’aquestes realitats, aquells noms i patronímics, aquells prínceps, aquells pagesos esclavitzats, aquells trineus. Però traduir tot Pla? Malaguanyada subvenció. Primer, perquè el traductor no haurà sabut què fer amb la cinquena frase arrodonida amb l’ad’ectiu «total», se li hauran exhaurit els sinònims. Segon, perquè ens cal començar a acceptar que no tota la humanitat troba l’Empordà interessantíssim. «Saben?, hi ha un escriptor polonès del XX, Józef Równiewicz, que és molt agut, escriu molt bé, parla de la gent tan peculiar que viu al voivodat de Masòvia, també de la cuina d’aquesta terra —ah, mmm, el *rosół staropolski* que serveixen en aquella fonda!—, narra amb vigor les classes a la Universitat de Varsòvia i l’ambient a l’Ateneu Varsovià —aquella santa casa!; un autèntic geni a l’ombra, un autor de nivell europeu, els el recomano molt.» «Gràcies, però... no té res de Gombrowicz, de Szymborska?» Al Met de Nova York, si en aixecar-se el teló troben el decorat prou monumental i imponent, es posen a aplaudir encara que l’òpera estigui sonant, mentre que al

decorat tant li fa, si l'aplaudeixen o no. No m'hi fico, és costum del lloc, però d'un veí de butaca que aplaudeixi un con·unt d'elements decoratius inanimats en pots pensar: aquest no ha vingut per la música. ↻

2. Sospito que va dir «xigueta». ↻
3. Un puntet que dir-ne xenofòbia seria massa, que és marca rural: forasters ho són tant el carlí assassí com el notari Porcioles. Com en les paraules «naturals i profundes» de la mare de la Ben Plantada: «No deu ser d'aquí». ↻
4. Un vídeo hipnòtic de l'any 80: <https://www.youtube.com/watch?v=l-KXxQDISWc> M'agrada sobretot el minut 8:15, amb aquella espècie de Moloch que devora residus. ↻

ETIQUETES:

BALAGUER

GUERRA CIVIL

MEMORIES

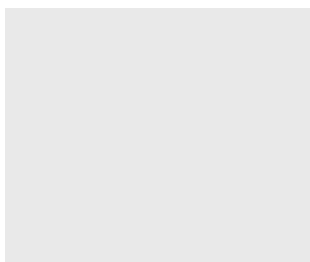
TERESA PAMIES



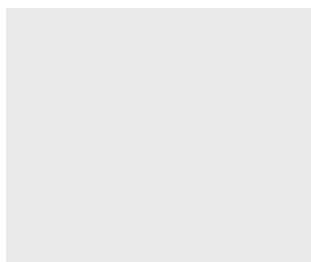
ARNAU BARIOS | ÚLTIMES PUBLICACIONS

(Térmens, 1989). És llicenciat en Filologia Eslava a la Universitat de Barcelona. És traductor del rus. Actualment ensenya català a Sant Petersburg.

Articles relacionats



Teresa Pamies, dona de plom



Entre Londres i Saint Ives: les memories de Virginia Woolf

Llibres
Cultura
Nosaltres
Contacte

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

Política de privacitat
Copyleft



© LA LECTORA 2018